

Մանկունի Էփեսոս

Մ Ի Ի Ն Ա Տ Ի Ի

ՈՒՄՈՒՐԸ ԲՕԼԻԹԻԳԸՅՅԷ ՎԷ ՄԵՎԱՏՏԸ ՍԱՅԻՐԷ

ՊԻՐԻՆՃԻ ՍԷՆԷ

1866 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8 ՍՈԼԸ ՍԵՇՈՒՄ

ՆԻՄԵՐՈ 193

Մանկունի Էփեսոս հասարակական և եկեղեցական 300
հոգիներով, սենյակներով, բաժան փառաբանական
իշխան օրացույց, 200 դր. օրացույց, այլընդ 100 դր. օրացույց,
վե. նիւսիւնի տարի 50 ար. փառաբանական ընթացիկ տար.

Իշխաններն պէտքէր աստիճան իշխան, պի.
րիմի տե. ֆառաբան 5, Էփեսոսի տե. ֆառաբան 2,
վե. իշխանի տե. ֆառաբան 1, Էփեսոսի տե. ֆառաբան 1
էր զուրուշ, այլընդ տար.

Մեքիմուզ վե. սայիրէ, Պեյ-պուրաւա տարաւաւա
467 Նիւսիւնի տարի 1 ԷՎԱՆՔ ՏԵՐԱՆՏ Թ-պիւ.
նե. նաւե. Կարապետ Զ. փառաբանե. կե. ֆառաբանէ. քառ.

ՀԱՎԱՏԻՍՈՒԹՅՈՒՆ ՏԱՆԻԼԻՅՅԷ

ԳԱՆՏԻԱ ՀԱՎԱՏԻՍԻ

Կիրիստէն աւարդըմըզ մեքիմուզար, շիմալիէ գաւառը, հազարգարըմըզ թաւսիկ իթտիքուն պաշտաւ, պաշտաւ եկեղեցի մա.
իւմաթ տախի փրմէքաւ տիրէր.

Բեթիմանուն հեման քեաֆիքեյի գա.
զարը տալիրէյի իթաւաթա տախի օլ.
տուղունտուն, զօրաւար էլինտէ եալընըզ
Աւա-վաւիլի գազաւը գալըմը տար.

Գանսիւնա սանձաղընաւ Աթիւ գա.
զար տալիս տիրէր պէշ գազարը կիպի
իզհարը ու պոււնիւնէթ իյէմիշէր տիր.

Սֆազեա տաղարընաւ գաւառն ճիւզի
պիր մրդտար ասըլար, հէր նէ գաւառը
մահէլի մեզպուր էհալիսին տախիլի
տալիրէյի իթաւաթ օլմաւընա մումանաւաթ
իթմէքաւ իսէլէրաւ, մուվաֆիազ օլա.
մամաւաւա տըրլար. Նասը քի գալթէն
սէյլէմիշ իսիք, Սֆազեալըլար, Էուհան.
տան կէլէն պիր կէմի լէվազիմաթը լէտաւ
իթտիքունի կիպի, կէրէք քէնտիլէր վե. կէ.
լէք օլիւթիւն ճէգիւր հազգընաւա զոյլէթիլ
լաթարէնիկ օլաւազ օլան միւտարէպէ.
յէ տէվաւաթէն տախի իթթիւնապ իթմէք.
աւ տիրէր.

Աթիլ իսա տաղը Էթէքլէրինտէ, վե.
ճէգիւրէնին ճէնուպ թարաֆլարը գը.
եղարընտա տախի պիր մրդտար ասըլար
գարըրը անլաշըմաւաւ տար.

Շու աթիլտէքի վուգոււաթ տան ճէլի.
լէյի մեզպուրէնին նէ հալտէ պուլուն.
տուղունտուն գոլալմա ֆէհմ օլունաւա.
ղընտա շեւքէն եօգ տուր. չէյլէ քի,
շու իսթիլալըն պիտալէթիւնտէն պէրու,
ճէգիւրէնին իշխունէրինտէ բօւթա իշլէ.
յէմէմէքաւ իքէն, թէքարէն իշլէմէյի
պաշտաւը տար.

Գաւառէն.

Պիզ զանն իտէրիզ քի պու հաւաւալիս

լէսմի, վե. պիւնաւէն ալէս Էմիլիէթէ շա.
եան օլմալը ուրը, չիւնքի տիւնքի չըգարը.
լան լէվաւաթա տախի պու մաւրաւ պիր
լէսմի մեքիմուզ օգոււնաւա տուր.

— . . . Միւլէլիք.

1866 Նոյեմ. 5

Նոյեմբեր 1 սալը կիմէթի չարշէմիկէ
գարը սապաւ սաւաթ 8 լաւաւալէրինտէ
հեման 11 է գաւառը, կէօք երեզիւնտէ
զարալիպ նէվինտէն ալեւաթէթէր կէօրիւ.
միւշ, պիւթիւն երաւըլար լաւնալթի
թի երաւըլի տէյիշիլիպ, պիր պիրի
իլէ գաւալիս իտէր կիպի հարէքէթէր օլ.
մաւ, կիւրի կիպի այ չէքլինտէ վե. թէք.
սի գաւառը նուրանի նէնէլէր, գուլուգ.
լու երաւըլար, նուրանի սօրաւար, տի.
լէքլէր վե. սրըլըլար, պու ալեւաթէթէր
թէքիւր տաղընտա, Զաղաւաւա վե. ֆի.
լիպէտէ տախի կէօրիւլիւշ. պուրաւա
լէք չօլ քէսան կիմէ գալըլար սաւաթ.
լարմա սէյլինտէ տուրմուշար, լաքիւն պէն.
տէնիկ կէօրէմէտիւմ. կէրէք պէնտէ իս.
նէտէ տախի գալըլըլար պիր իքի սաւաթ
սէյլինտէ տուրմուշար իտէտէ, աղըլա.
լընձա գօրգմալմ տէյի սէս վիւթէմիշէր.

Պիր գաւ կիւնտէն պէրու շու ա.
լեւաթէթի սէմալիլէնին իսթանալօրտա տա.
լի կէօրիւլիւթաւ օլուղու իշիտիլմէքաւ
տիր. Հաթիթա, պու կիւնքի 1ա թիւը.
քիտէ օգոււնտուղունա կէօրէ, իսթա.
լարտան պաղըլարը տիւլարը իսթիլ ու.
թէ հալիլը օլարապ միւնէմմիւմ-պաշտաւ
միւրաւաւաթ իլէ, օլ պապտէ քէնտիլիս.
թիլիսաւալընը իսթէմիշէր, վե. Էֆէն.
տիլ միւմալիլէն տախի, լէմէպին 17
սինտէ տաղըն չէտիւս բիւզիւարալ փու.
գու պուլուպ, վե. մահը մեզպուրուն
սանլարընտա իսթանալօրտա պիր պիւլիք.
վե. տէհէթիլու ֆուրթոււնա զուհուրիլ.

լէ, աղաւալը քէօքլէրինտէն չըգարմա.
ղը, իսանէլէրի երգըլ իսթաւա իտէմէյի.
չալարըն վե. իրաւալըն թաշմալարընը.
վե. չաւըլ քիւլի իսթաւալ մաւիպ օլա.
ճաղընը իսթալէր վէրմիշ տիր.

Մեքիմուզ զալթիւ պուլու պիւլալը.
տիքաւէն սօնրա, ինչապաւն թիւըլիս
Մաթիլէս տըլա Տրօմուհուն պու իսթիլի.
լաւարը պօշա չըգար տէմիշ տիր.

— Ֆրանսիլ բօւթաւար փաթօրու Է.
տա ֆուրթոււնաւ թուլուլարապ գէ.
տէլէնիշ օլուղունտան, ճիւմա իրթէ.
սի պուրաւա կէլէմէք իքէն, տահա տիւն
ալաւաւ կէլմիշ տիր.

— Իշիթտիլիլիպէ կէօրէ, լէվաւաթ
Հէրալըն պաշ մաւ հարըլիլ տիւնքի կիւն
թէքարէն Մաթիւլաւաթ գալիսիւնտաւ
կիթմիշ, վե. 30 լիւրա ճէգալի նապտի վիւ.
մէսինտէ հիւքմ օլունաւա տուր.

— Իշիթտիլիլիպէ նէպարէն, փաթիլ
մօրապէտ իլէ պիւրաւալի, Հասունտան
հալթէթլէրինտէ կիտէլէք, վէրիլէն վա.
իւլէրինտէ, վէրմիշ օլուղունտաւ տըլա.
հալարըն ճէվալընը իսթէտիքաւէն պաշ.
գա, Էկէր պիր ճէվալը գաթի հիմմէթ
օլունաւա իտէ, տըլըլա պուլունտան սօնրա
իսթէտիքլէրի թէտալիլէ միւրաւաւաթա
մէմալը օլաւալարըն պէնտէ իլէտիք.
լէրինտէն, իքի իւշ կիւնտէ գաւառը հէր
հալթա պիր ճէվալը գաթի ալաւալարը
վաթիլի ալմըլար տըլ.

Պաղալմ շու իքի իւշ կիւնտէն սօն.
րա նէ եօլտա ճէվալ վէրիլէմէք տիր.
պիզ զանն իտէրիլ քի, ճիւնհա եա ճը.
նալթ գանդի թարաֆտա օլմալընա տա.
լիր պիր ճէվալ ալաւաւաւալար տըլ,
չիւնքի միւտալ իլէ միւտալալէն ղու.
պէրու կէթիլիլէրէք չէրան վե. նիգաւէն
մաւ հալթէթլէրինտէ պաղըլմաւը տըլ.

— . . . Խմբագիր .

Համարակ գրիչ մը անկողնիստէր պատուական լրագրոյդ 184 ըլ . Թուոյն հարցմանց պատուականիւ պատրուակաւ 194 ըլ . Թուոյն մէջ Թաղ . Խորհուրդոյ յանձնարարական քառասունոչ նամակաձեւ յօդուած մը կը հրատարակէ 'ի դիմաց Բերայի ժողովրդեան ըսելով, որուն մասնաւորաց խռովայոյզ կրից արդիւնք ըլլալը Թէպէտեւ յինքէնէ իսկ յայտնի է, սակայն ո՛ր աստիճանն ստուծիւն եւ զրպարտութիւն պարունակելը պարզելու համար, հարկ կըլլայ ձեր էջերէն մաս մը գրաւել եւ ճշմարտութիւնը հրապարակելով միամիտ սիրտերը վրդովման Թոյնէն ազատ պահել :

Նախ եւ յառաջ Խորհուրդոյս անդամներէն ո՛չ ոք կընդունի արժ . Խորէն վարդապետի Թաղապետութեան եւ աղքատասիրութեան շնորհիւ 'ի պաշտօն կոչուած ըլլալ, այլ միայն Թաղեցւոց ազատ կամաց արդար ընտրանք եւ գաղտնի քուէից առաւելութեամբ քանզի մեք՝ բոլոր ազգային երեսփոխանութեան հետ (Թէպէտեւ հակառակ նամակագրոյն պաշտած ոգւոյն), Սահմանադրութիւնը ջնջեալ չեմք ճանչնար եւ անոր տրամադրութեամբ միայն կը համարձակուիմք աղքային պաշտօններ ընդունել, վասն զի չիք այլ օրէնք տիրող Ազգին մինչեւ ցաւարտ վերաքննութեան : Իսկ եթէ Խորէն վարդապետի առ Խառն ժողով ներկայացուցած ցանկին մէջ Թաղեցւոց ընտրածներուն հակառակ դրօշ պարզող ալ գտնուած է, Խորհրդականաց այն անկող անձին իրենց անդամակցելու տեղի տալը՝ միմիայն կուսակցութեան ազգայնաց ոգին չիջնցանելու քրիստոնաւայել դիտարկութեամբ էր, որուն վրայ չարաչար զղջացած ըլլալին ալ չեն վարանիր խոտովանելու . սակայն նամակագիրը ինքիւր տարբեր գոյնով նկարել կը ձգնի, ըսելով թէ՝ Խորհրդականք իրարու հետ հակառակեցան . Խորհրդականք հակառակեցան արդարեւ սակայն ոչ թէ իրարու հետ, այլ ամենքն 'ի միասին մէկ անձի մը դէմ, եւ այն ալ յօգուտ Թաղիս եւ 'ի պատիւ իրենց նուիրական պաշտօնին :

Երկրորդ՝ Խառն ժողովոյ շինութեանց խնդրոյն համար մասնաժողով մ'անուանելը՝ նամակագրոյն բարբառնալից համեմատ խնդիրը Թաղական Խորհրդոյ կարողութենէն վեր տեսնելուն համար չէր, այլ Տնտեսական Խորհրդոյ տեղը լեցնելու հետ թաղմադրազ Խորհրդոյս վրայէն այս հոգը Թեթեւեղելու համար, Թէպէտեւ Խորհրդոյ ամենայն ինչ նախապատրաստած ըլլալով մեծ գործ մը չէր մնացեր մասնաժողովոյն, այլ միայն ստուգել շինութեանց առաջարկութեան օգտակարութիւնը, որ բաց ի Թաղական պիտոյից նուիրելի յարկերէն, տարեկան առաւել քան զհալար լիբա եկամուտ կը խոստանայ :

Երրորդ . նամակագիրն եթէ հինգ հազար լիբայի փոխառութիւնը մասնաժողովոյ որոշմանց հակառակ եղած ցուցնել կուզէ, կամ չարաչար կը սխալի, կամ անամօթաբար կը սըտէ . վասն զի առաջարկեալ շինութիւնը Մասնաժողովոյ հաւանութիւնն ստանալու համար առանց ստակի չէր կրնար կառուց-

ուիլ : Իսկ եթէ առանց գրաւի եւ վեց տարուան մէջ վճարելի 5000 լիբայի փոխառութիւն մը 12 1-2 լիբա միջնորդչէքով կառարեւ կարելի կը կարծէ, ըսել կըլլայ որ ամենեւին անտեղեակ է առեւտրական գործերու, եւ աղէկ կընէ՝ եթէ չգիտցածին վրայ չխօսի եւ չխայտառակի :

Չորրորդ . իրաւ է որ հին շինութեանց քահուլիք Թաղ . Խորհրդոյ Ատենապետին հոկողութեամբ սկսուա, սակայն չէ թէ ըստ իւր հաճոյից կամ մասնաւոր նպատակաւ, այլ քանի որ Մասնաժողովը շինութեանց սկսուիլն որոշած, եւ Բ . Դոնէն խնդրուելիք հրամանագրոյն համար ալ 'ի պաշտօնէ առ Վարչութիւնն գրած էր, եւ ինքն ալ նոյն Մասնաժողովոյ անդամ կը գտնուէր, անոնց որոշմանց գործադրութիւնը գիւրացնելու համար հարկ եղած հրամանը Միւնիսիքսիթիէն տանելովն հանդերձ այս նախապատրաստական գործոյն ձեռնարկեց, առ 'ի հրեկել յօգուտ Թաղիս ըստ իւր նուիրական պարտաւորութեան, վասն զի շինութեանց մանաւանդ դէպ 'ի ձմեռն, օր մ'իսկ ետ մընալուն վնասը անհերքելի եւ բացարձակապէս Թաղիս վերաբերելի ըլլալով խիղճը չէր ներքը բացորոշ տեսնել այս վնասը եւ անտարբեր կենալ . . . Գիտնալ պէտք է նա եւ որ Թաղ . Խորհուրդը երբեք Վարչութեան հրամանաց հակառակած չէ, վասն զի գաղբեցնելու հրահանգը որ Վարչութեան պակաս կամ սխալ տեղեկութիւնն առանալէն էր ծնած եւ որուն պատճառը ընդհանրաբար Թաղ . Խորհուրդս տուած չէր կրնար ըլլալ . . . Մասնաժողովոյ արուած էր, եւ անոր անկէր գործադրել զայն : Աւելորդ չէ ըսել որ Մասնաժողովոյ առ Ամեն . Ս . պատրիարք հայր գրածն ալ սկսուածին շարունակուելուն կարեւորութիւնը պատշաճաբար զգացնելու համար էր, եւ ոչ թէ ըստ նամակագրին, մեզք մը գործուածի պէս անոր քաւութիւնը հայցելու համար :

Շինդերբորդ . նամակագիրն չապրելի էան եւ հաշուոյ նկատմամբ Խորհուրդս ամբաստանել ժպրհելուն դէմ սա միտքն բաւական է ըսել որ, Թաղ . Խորհրդոյս խիղճը հանդարտ է եւ ճակատը բաց, վասն զի չապրելի էան նկատմամբ ինքիւրմէ երբեք կասկած մը չունենալէն զատ՝ թաղմիցս ինսայողութիւններ իսկ ըրած ըլլալուն ապահով է, եւ պատրաստ է 'ի հարկին թէ ընթացիկն եւ թէ գործառնութեանցը մանրամասն համարը տալ առ որ անկէ :

Կը վերջացնեմք խօսքերնիս ըսելով որ Թաղ . Խորհուրդս իւր կազմութենէն 'ի վեր նպատակ ունիտաւ ըլլալով առանց աչառութեան յօգուտ Թաղիս եւ 'ի փառս Աստուծոյ դործել, չգարմանար՝ երբ իրեն դէմ իմաստակ հակառակորդներ կը համին, սակայն որովհետեւ մեր նամակագիրը ինքզինքը Թաղեցւոց Թաղական կուզէ կըլլնի, եւ ըսելիքներուն մէկ մասը լուծեան մէջ ծածկելով Թաղեցւոց օրինաւորապէս ընտրած Թաղ . Խորհուրդը անկանոն կոչել կը յանդգնի, եւ զմեզ մեր Մասնաժողովական գրութեան հակառակ միապիտակաւ ճանչցնել կը ջանայ, պարտք կը զնէ մեր վրայ

հրաւիրել զինքը, որ կամ ուղղակի եւ կամ ձեր միջոցաւ ինքզինքը ճանչնէ, որպէս զի եթէ իրաւամբ 'ի դիմաց Բերայի ժողովրդեան կը խօսի, իրաւախօս ընենք զինքը, իսկ եթէ գրածին չափ արժէք ունեցող մէկն է, ճանչցնեմք իւր չափը եւ սորվեցնեմք իրեն « կոչկար ցկօշիկ » առածը : 7 նոյեմ. 1866 Ի դիմաց Խորհրդոյ

Ատենապետ Ատենապետ
Թ . Վ . Տափուտեան Մ . Մուրատեան
— Եւ աթիոէքի մէքթուպ, եանը մրգտա ունուտուարապ կիճ գալմը իսէտէ, եօլճու վէ Թիւճճար իշին փայիտէ ի օլուղոլունտան, մա Թէազգիւր տէրճ իտէրիգ :

— . . . Խմբագիր .

Ձեր ազգօգուտ լրագրոյն պատուական էջերուն մէջ շատ անգամ ազգի կամ ժողովրդեան մը յառաջագիտութեանն ու բարեւարութեանը համար հրատարակած յօդուածներնիդ մեք եւս շատ անգամ կարդալու բարեաղբութիւնը ունենալով կը համարձակիմ ուղղել ձեզ այս անգամ ներկայ տեղեկութիւնս ինդրելով շնորհել յայսմ մասին փոքրիկ անկիւն մը ձեր օգտաւէտ թերթին մէջ ի լուր ամենեցուն :

Ահ ծովու մէջ բանող չոգենաւուց ընկերութեան կողմանէ, հոս գտնուող գործակարները առ հասարակ իրարու վրայ կասկածոտ ըլլալով, որպէս զի ի . Պօլիս եւ այլ եւ այլ տեղեր մեկնելու պատրաստուող ճանապարհորդները, իրարմէ պակաս գնելով ընդունել չի կարօղանալու, այսու ազգաւ իրենց մէջ ըստ հաճոյս կանոն մը հաստատած եւ գրութեամբ վաւերացուցած են, այսինքն Գաղղիոյ Մասաթերի Իմբերիայի չոգենաւը, որ անպատճառ կիրակի լուսնալու գիշեր ժամ 6-7 գալու է, երեքշաբթի լուսնալու գիշեր Բուսիոյ ընկերութեան չոգենաւը, չորեքշաբթի իրիկուն ժամ 12 կամ 1-2/3 ատենները Դիւնայիտի Օսմանեան ընկերութեան չոգենաւը, եւ վերջապէս ուրբաթ լուսնալու գիշերը Խալական կամ Ալատրիական չոգենաւները, (այս վերջի երկու չոգենաւներն 15 անգամ օրը մէկ անգամ դալովին, այս ուրբաթ մէկը, միւս ուրբաթ մէկը կուգայ) ահա այս ընթացքով ամեն չոգենաւ իր աւուրը մէջ հասնող ճանապարհորդը պիտի առնէ թէ վաճառական թէ ստակական թէ գեղացի կին, մարդ, տղայ եւայլն, այս կերպով որ եթէ հասնող ճանապարհորդը մէկ երկու օրուան գործ ալ ունենայ, խիստ ըստիպողական չի պիտի կարենայ կենալ, իրեն հոս հասած չոգենաւին բաժինն է այս, այսինքն՝ եթէ Գաղղիոյ չոգենաւուն գալիք օրը հասած է, ճանապարհորդը պարտաւոր է նոյն չոգենաւով երթալ, եթէ ոչ, չէ կարող ուրիշ չոգենաւով մեկնիլ, հետեւաբար կը հարկադրուի ուր ալ սպասել ողորմելի ճանապարհորդը նոյն ընկերութեան չոգենաւին վերադարձին, քայց ցաւալի ու միանգամայն վըտանգաւոր կէտը այս է :

— . . . Խմբագիր, որ եթէ ծովը սաստիկ խռովեալ ալ ըլլայ կամ պիտի երթայ մակայկով մը ձկանց կերակուր ըլլալը միտք առ-

ներով կամ ինչպէս որ ըսինք ուր օր պիտի մնայ հետեւեալ օրուան եկած ուրիշ չորեք- նաւով մը, եւ հանդարտ ծովով մը երթալու առիթը ահամայն ձեռքէ հանելով: զեռ եւ բեկուան օրը Բուսիոյ չորեքնաւը խռովեալ ծովով մը հոս հասաւ գիշեր ժամ 4 ին, ան- խուսափելի վտանգը աչքի առջեւ յայտնի կը տեսնուէր, որ քանի մի ձանապարհորդներ ստիպուեցան աւաւայ սպասել, եւ պայծառ օդով մը ուրիշ չորեքնաւով երթալ: Բայց ուրովեալ գործակալաց կանոնադրութիւնը չէր ներքն օտար չորեքնաւով երթալ, որ իբր միապետական իշխանութեան մամուլին տակ ճշդեալ խեղճ ձանապարհորդները ամենայն դժուարութեամբ ահ ու դողով կատաղի ալ- եաց մէջէն մազապուրծ հազան չորեքնաւին մէջ, 'ի հարկէ նգովելով անիծելով աշպէս խիստ կանոնադրութեան մը հեղինակները:

Այն կանոնը գլխովին ձանապարհորդաց գործադրել տալու համար, որ եւ իցէ անձ մը իր հոս հասած օրէն 'ի վեր իւր գործը աւարտելով, եթէ ներկայ գտնուող չորեքնա-ւի մը մէջ մտնալ ուղէ երթալու համար, չորեքնաւի գործակալը տուտակ չիտար ըսելով թէ այս ինչ կամ այն ինչ չորեքնաւին աւու-րը եկած ես հոս, վասնորոյ պէտք է որ օգտակար, եւայլն եւայլն, գործակալը չորեք-նաւի նաւապետներուն ալ կը ծանուցանեն թէ, այս ինչ մարդը այս ինչ չորեքնաւին օ-րը եկած է, չըլլայ որ ընդունիս նաւը եւ այլն եւայլն: աղգաւոր տէր, գործիս հար-կին ստիպմամբ ես ինքս ամեն անգամ ներ-կայ կը գտնուիմ այս աղիոգորմ տեսարաննե-րուն վրայ, պարտ անձին վարկայ ձեղմէ խնդրել որպէս զի 'ի սէր մարդկութեան, բարեհաճեցէք այդ տեղի գլխաւոր գործա-կալաց ուշադրութիւնը դրաւել յայսմ մա-սին զսպելով տեղւոյս գործակալաց անօրէն պահանջմունքները եւ անիշխանութեան ան-դուսպ սանձը որոց տակ բազում անձինք կը տագնապին:

Գրութիւնս վերջացնելէ յառաջ Օսման-եան չորեքնաւուց գործակալին վրայ եւս եր-կու խօսք ըսել արժան կը համարիմ յօգուտ ընկերութեանն: . . . այս անձը հիւսնադործ է: որ կրտսի մականուեամբ զիսի տութմադ-եան ուստա լեղիա, եւ ինքն ուսմանց մէջ այսչափ յառաջացած է որ, իրեն ստորագ-րութիւնը դրելու անգամ մեծ աշխատանայ կարօտութիւն ունի, ընկերութեանը ըլլալիք ոչ օգուտը եւ վնասը կը ճանչնայ, վտրած պաշտօնին պարագայները քննել գործադ-րել ըտրորովին հետիէ իրմէն, զարմանալի է, այս կերպ վախով պաշտօնի մը համար լոկ տիրելէ մը ընտրուած տեսնելը, որով քա-ղաքիս մէջ դտնուած թէ վաճառականաց թէ պատուաւոր անձանց չստ անպատուե-թիւն ընկէն չի խորշիր, բայց չխտակը Ե-սելով թողուն պահելու համար աղէկ վան-դակներ կը չինէ տեսակաւ: Նոյնպէս չորեք-նաւին մօտ ըլլալը քաղաքիս մէջ ծանուցա-նելու համար պայթող վառիւղաշտներ կը չի-նէ (ֆիշէնկ) եւ այն ալ ժամանակ մը իրեն պատկերու աննեակին մէջ կը չիներ, որուն ապագայ վտանգները իրեն ծանուցանելով, հիմայ չեմ գիտեր ուր կը չին:

Ահա այս է . . . խմբագիր տեղացոյ չո-քնաւի գործակալաց ձանապարհորդներու վրայ ընթացքին 'ի վնաս ժողովրդեան որ եւ նոյն է բարեխնամ կառավարութեան, ուրոյ դարմանը յուսամք վաւթապէս կը տըր-ուի:

Կիրառու 12-24 հոկտ. 1866

— . . . խմբագիր .

Անկողմնասէր Մանդուկիդ 191 թուոյն մէջ մուֆասսալ (ընդարձակ կամ աւելի եւս բարձրացող) կերպով եւ «'ի դիմաց Բերայի թաղեցւոց» ոտորագրութեամբ նամակ մը կարդացինք, որուն պարտականութիւնը եւ ամբողջ թաղի մը բնակչաց իրաւունքը եւ ստորագրութիւնը յափշտակելու իրորձը քիչ զարմանք չի պատճառեցին մեզ, պարտնա-կութիւնը կ'ըսեմք, վասն զի յիշեալ նամա-կը ստորագրելու յանդիմութիւնը յանձն առ-նող պարոնին նման անձանց վերցուած (լաղվ օլմուշ) կոչած Ստիմանդրութեան տըրա-մադրութեանը համեմատ թաղեցւոց ազատ լուէարկութեամբը ընտրուած Թաղական օ-րինաւոր խորհուրդ մը իբրեւ ապօրինաւոր դրցունելու կը յանդգնի եւ իսկ մը անհիմն եւ սուտ տեղեկութիւններով ճշմարտութիւ-նը սեւ վարագործի տակ ծածկելու չափ պատ-կառնալը կը վերցունէ: Չեմք ուղեր այս մա-սին պատասխանել, ձգելով իրաւանց ու պատ-ուոյ պաշտպանողութիւնը որու որ անի է: Իսկ հրկորդ կէտին անցնելով, կը բողբենք նամակագրին «'ի դիմաց Բերայի թաղեցւոց» ստորագրութեանը դէմ, յայտնելով որ նոյն նամակը թաղեցւոց կամացը, եւ համոզմա-նը դէմ եւ հետեւաբար սուտ է մեր այս մա-սին յիշեալ նամակագրին համաձայն ըլլալին, եւ եթէ Պէրանտէի «սեւ մարդիկ» կոչած-ներէն մէկ աներեւոյթ նշանաւորին ուղղակի մատը չիկայ ապր մէջ: Սակայն աներկբա-յելի է թէ՛ նամակագիրը նորա արքանեակ-ներէն եւ խեղճ վարձկաններէն մէկն է:

Կառավարութեանց պատճառան օրէնքը արժանաւորապէս կը վարձատրէ: զանաւոր, որ ուրիշին ստորագրութիւնը յափշտակելու յանցանքը կը գործեն, եւ մահաւանդ այս միջոցով թաղի մը, վիճակի մը կամ ազգի մը մէջ խռովութիւն յարուցանելու կը ջա-նան, եւ եթէ արդոյ նամակագիրը ոտն պա-տիմէն զուրկ տիրտի մնայ, սակայն դոնէ ապագայ տերունդին առջին եւ աղգային պատմութեանց էջերուն մէջ, աղգային դո-վելի ձեռնարկութեանց թշնամի եւ թաղի մը մէջ խռովութիւն յարուցանող տիպոգոսով պիտի պատկուի:

Կաղաչեմք . . . խմբագիր, որ ճշ-մարիտ թաղեցւոց արդար բողբը, 'ի սէր ճշմարտութեան, ձեր պատուական լրագրոյն էջերուն մէջ ընդունելով, շնորհակալու Ե-նէք ամբողջ թաղի մը Աղղ: ընդհանրու-թիւնը:

Բերայի թաղեցիք
(12 իւնիս)

— Հեմէհ Տրիմիզտէն տէր Կարապետ հայրըն Խալայիլտէ պիւր քիլիսէ վէ պիլտէ մէքթեպ ինչապը նիլէթիլէ: Մեմէքէ:

Թէյնտէն վէ ճիվարարընտան իեանէ Թօր-յամագ իւզրէ բաթրիքիանէտէն պիւր կոն-դակ թահաիլ իթտիկին պիլտիրտիքտէն սօնրա, շիմաիքի հալ էչէտտի իհթիեաճ-լարը պուլուտան պիւր թագըմ քիթապ-լարըն իամ ու առէտլէրին իշար իտէրէք, զէվաթը տինտարանըն վէ համիլեթ-քեարանըն հիմէթլէրին տախի տալէթ իթմիշ իտիք:

Մեքքիւր քիթապարտան պագըլարը պաղը զաթլար թարաֆընտան իհտա օլ-լուէտուղույլա պէրուպէր, Գուէուլճու էանաֆընտան պագը զաթլարըն տախի օլ պապտէ պիւր խոյրլահալը խտէքլէրի բուսուլասը միւմայիլէյհ տէր հայր թա-րաֆընտան թարաֆըրգա վէրիլիշ ի-տիլտէտէ, զայս իթմիշ օլուուղուլուլ-տան պիւր զաչ կիւնտէն պէրու թէէլիլը զըլնտըղը իշին մագուր տիլէեթլէք վէ իհ-տա օլուէմուլ օլան քիթապարը Մասիս-տէն տարագ պէեան, վէ միւմայիլէյհ հայրըն թէչէքքիւրինի տախի իղհար ի-տէրիզ:

1 խորհրդատեար եւ 1 Տօնացոյց, վառնացի մահտեսի Սարգիսեան Հայրա-պետ աղա:

20 Բերական եւ 10 Պարոք տղայոց, խորտանձեան Ալէքսան աղա:

20 Հեգարան, Ֆրէնկեան Գասպար աղա:

1 Տաղարան, Քէշիշեան տըքթօր Ար-թին պէյ:

10 Հայոց պատմութիւն եւ 10 Ս. պատմութիւն, Փափապեան Ստեփան աղա:

Մասիս հէր չէյի «ստուգել» իթմէզ-տէն եազմամ տէյի էօլլուէմէքտէ իքէն, քէնտիսինէ խապէր վէրիլիք քի, մեզ-քիւր Խալայիլ քիլիսէօի տահա եաբըլ-մագտան էվլէլ, «նորակաւոյց Ս. Աստ-ուածածին եկեղեցին եւ զպրատուներ» տէմիշ տիր:

Պիզճէ տէյլէ ետնլըլըղլար տերպ տէյի տիր: լողին Մասիս իշին տերպ տիր: չիւլըրի ետնլըմագուգ թատլամագտա տըր:

ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Մանգէ 179

Աստուածային նահապետք, մարգարէք, առաքեալք եւ սուրբ հայրապետք ոչ մէկ ատեն Մասիսին պէս խորհած եւ գաղտնեւ Անոնք Բրիտանի նկատմամբ թէեւ երբեմն ընդ քօղով խօսեցան, բայց Մասիսին համու-տութեան դէմ ճանչցած կամ համարած կե-տերը բաղէ 'ի բաց գրեցին եւ խօսեցան ժո-ղովրդեան առջեւ առանց խտրութեան: քանզի անոնց նպատակը լուսնին ժողովըր-դեան հասկցնել էր, եւ ոչ Մասիսին նման ծածկել:

Ի հաստատութիւն ըսնիս մէկ քանի օ-րինակ հոս յառաջ բերելու կը պարտու-րիմ: զորօրինակ, —

« Գինա ալի երկրին աղջիկները տեսնելու ելաւ . . . Սիւքեմը տեսաւ զանիկա, առաւ ու պառկեցաւ անոր հետ ու պզծեց զանիկա » : Ծննդոց ԼԳ. 1-5 :

Ման գիտցաւ որ սերունդը իրը պիտի չըլլայ . . . երբոր իր եղբորը կնկանը կը մտնէր (սէրմը) գետինը կը թափէր , որ իր եղբորը սերունդ չտայ » : Ծննդոց ԼԳ. 8, 9

Թէոր մէկը չնշանուած աղջիկը առնէ ու անոր հետ պառկի . . . » Ելից ԻԲ. 16 : « Ով որ անասունի հետ պառկի . անշուշտ պիտի մեռցուի » : Ելից ԻԲ. 19 :

« Զուգաբերութեան համար քու դրացի-իդ կնկանը հետ պիտի չպառկիս , անոր հետ պղծուելով » : Գեւտ . ԺԸ. 20-25 . ԺԹ. 19. 20 . Ի. 9-20 : Բ. Օրին . ԻԲ. 15-50 :

Եթէ հայրապետք Մասիսի պէս խորհէին, խոստովանանքի ատեն փոքր տղաքներէն եւ աղջիկներէն մինչեւ մեծերուն սա հետեւեալ բառերը ըսել պիտի չտային . զորօրինակ . « Պոռնկական խորհրդով արուական , իգական , անասնական , գրաստական , գազանական 'ի գիշերի եւ 'ի սուրճիկան սրագական գիծութեամբ » : Եւայլն :

Մասիս աղէկ կընէ , եթէ անգամ մ'ալ Պատրիարքի հրամանաւ Պօլսոյ մէջ տուած « բուն տօսար » անուն գիրքը աչքէ անցունէ , որ առաւել կանանց եւ տղայոց ձեռքը կը գտնուի միշտ : (1)

« Համաստութիւն կամ անհամաստութիւն » ըսուած բանը՝ բառերու հնչմանց մէջ չէ , այլ գործողութեան , եւ գործել տալու ջանքին մէջ :

Աս ալ ճամբարի է որ՝ առաւել « անհամաստ » գործերու հետամուտ է այն ժողովուրդը , որ Մասիսի նման այս , կամ այն բառը արտասանելն ամօթ կը համարի :

Մասիս՝ եթէ Գրիստոնէականի դաստառով ըլլար , ու աշակերան իրեն հարցունէր թէ՛ « ի՞նչ ըսել է « մի չնաք » եւ մի ցանկար կնոջ ընկերի քոյ » պատուէրներուն միտքը » . ի՞նչ պատասխան պիտի տա . . . : Եթէ ինք չըրացատրէր նէ , աշակերտը կըրնար բառարանին մէջ դանել , կամ ուրիշէն սորվիլ :

Վերջապէս՝ բնութիւնն իր ճամբէն չչեղիր , դուն ծածկէ , նա կը յայտնէ քու ծածկածդ :

Ուրեմն ի՞նչ հարկ այս տեսակ տղայական վեճերու անձնատուր ըլլալով ապագային խայտառակութեան տեսարան մը թողուլ . . . :

Վիճաբանութիւնն ուրիշ բան չէ , այլ ճամբարութիւն մը յայտնելու համար անկողմնական քննութիւն մը , որ կարծեաց տարբերութենէն յառաջ կուգայ :

« Վիճաբանութիւն » բառը թէեւ առաւել բանախոսութիւն կը նշանակէ , քանիթէ մեր վերի տուած իմաստը կուտայ , բայց Եւրոպական լեզուին « տիպիլիսիօն » բառին իմաստը տուող բառ չունենալու համար պարտաւորեցայ « վիճաբանութիւն » բառը գործածել : Ինչպէս նաեւ « տիպիլիսի » , դօն :

(1) Աղէկ կընէ Մասիս եթէ անգամ մ'ալ Այսմաւուրքի կամ Հարանց վարքի Աղուաշ Սիւմէօնի աղուաշագործութիւնը աչքէ անցունէ :

Թէսթապիօն եւ տէպա » բառերն ալ « վիճաբանութիւն » բառով կը բացատրենք շատ անգամ , թէեւ նշանակութեան կողմանէ մեծ տարբերութիւն ունին :

Մեր Տաճկաստանի վիճաբանողք՝ նախ այն ատեն սոսկալի ապօրինաւորութեան եւ պապասութեան մէջ կիյնան , երբ փոխանակ գրուածին վրայ դասաստան ընելու՝ հեղինակին ով , ինչ ձեւ եւ ինչ հասակ ունենալը քննելու կելին . ու իրենց խօսքերը անոր կուղղեն :

Ինչպէս մօտեւա Սիօն լրագիրը այս տեսակ սոսկալի պակասութեան մը , դուն ըսէ՛ անկանելի թակարդի մը մէջ ինկու , եթէ անոր խմբագիրը (կամ խմբագիրները) փոքր ինչ արամաբանութեան , վիճաբանութեան օրինաց , մանաւանդ՝ մարդկութեան վրայ դադափար օւնենար նէ , անկարելի էր այն աստիճան սխալ քայլ առնել :

Անկեղծ եւ ճամբարիտ վիճաբանողաց համար գրաւոր խնդիր մը՝ հոգ չէ թէ , գետնէն բուսերէ , երկինքէն ինկերէ , թէ զանի գործը ասուն , կամ անասուն մի է , այլ նայիլ թէ բուն խնդիրն ի՞նչ է , ճամբարիտ նախադասութիւններով կազմուած է թէ սխալ ու խաբէական , եւայլն . ըստ այնմ եթէ ճշմարիտ է , ընդունիլ , իսկ եթէ չէ , իրաւացի փաստերով ջրել հարկ է . առանց նոյն կէտին վերաբերութիւն չունեցող որ եւ իցէ խնդիր մը մէջ բերելու . . . :

« Մտիկ ընդուն » ո՛վ է . . . :

Երբ գրութեանս վերջ մը աւելու վրայ էի , յանկարծ բարեկամս մէկը ներս մտաւ , ինչ գրես , վերջապէս , մտիկ ընդուն ո՛վ է . . . Մասիս , անկարելի . չե՞ս գրուեր որ 'ի վաղուց ունակացած սովորութիւն , կամ յամառութիւն մը փոխել իսկ ջնջելն անհնարին գործերէն մինէ , « Բազմաթանումականայ սովորութիւն դնութեան առնու գործութիւն » :

« Իրաւունք կունենայիր , ըսի բարեկամս , եթէ նոյառակս 15 տարուան փորձուած . . . յամառութիւն մը տեղէն չարժեք , կամ խօսքս առ նա ուղղուած ըլլար նէ , ես այժմ իմ խօսքս ուշիմ ընթերցողաց ուղղած եմ իշխատակ ապագային » . . . :

Ինչ եւ իցէ , թող Մասիս հասարակութեան միտքը նախապաշարելու համար « անասուն ընդգիծախօսներ » եւս պատրաստուէ հասնէ ըլլայ . . . Բայց 1855 թուականը մարած է , այժմ ուշիմ հասարակութիւնը լաւ սովորած է իւրաքանչիւր լրագրի՝ իւր իսկական արժէքն ու յարգը քաջ կշռադատել , օգտակարն ու անօգտակարն իրարմէ որոշել , աս դէպի յառաջ գիմող ժամանակիս հարադատ ողին ու խաւար դարու մընապորդն զանազանել , ու մին սիրել եւ քաջարելու եւ զմիւսն ատել . . . :

Բայց եւ այնպէս ամէն կարգի եւ ամէն տեսակ լրագիրք հարկաւոր են . մանաւանդ գերազանց՝ ստորնագոյնով , յառաջադէմը՝ յետադէմով եւ օգտակարն՝ անօգտակարով հասարակութիւնն կրնայ որոշել եւ ճանչնալ :

Աղին Մանդուկէ , սիրտ առ եւ քաջալերուէ , զրիչ չարժէ ժամանակիս յառա-

ջադիմող ոգւոյն հետ եւ գրէ ինչ որ մարդկութեան եւ աղգութեան օգտակար է , գրէ եւ մի վհատիր , քանզի ուշիմ հասարակութիւնը քու վրադ մեծ համակրութիւն ունի , քու օգտաւէտ աշխատութեանցդ յարգը լաւ ճանչցած եւ իր յաւիտենական յիշատակարանին մէջ ոսկեզօծ տառերով արձանագրած է , այո , պիտի չմոռնայ , եւ իւր օգտին համար քեզ թեւ եւ թիկունք ըլլալէ պիտի չըզգորի երբ այդպէս գրիչդ Տպագրական օրինաց համաձայն կրնի թանայ : Ապարդգը ընդարձակ է , թշնամիներդ կորագլուխ ըլլալու վրայ են : Ճամբարիտ լոյսը խաւարը փարատելու վրայ է , ալ մի վախնար մահուան դուռը համեմոյ հին առիւծին մօրէն չիւնէն , անոր ջախջախած ակօսներու կը ճռտաւքի ձայնէն , գրէ եւ առանց աշառութեան հրապարակէ ինչ որ մարդկութեան եւ բարոյականութեան վնասակար է , եւ գիտցիր որ քեզ դէմ եղած թշնամական յարձակմանց պատճառն ուրիշ բան չէ , այլ քու ճամբարիտ խօսիլդ :

Դու խօսէ ճամբարիտ , հարստահարալին ամենայն գործութեամբ պաշտպան կանգնէ , ճամբարիտները յայտնէ եւ ստութիւնը խայտառակէ , երբեք հոգ չընելով թէ՛ խաւարին զաւակը քեզ դէմ բարկութեան , որոտման եւ թշնամանայ շանթեր կը տեղայ անշուշտ շատ կարճ ժամանակ , քանզի լաւ գիտցիր եւ փտահ եղիր որ , ան որ երէկ քեզ թշնամի էր , այսօր սրտանց բարեկամ պիտի ըլլայ , այն որ այսօր քեզ կ'ատէ , վաղը շառագունալ այտերով քեզ պիտի յարգէ , եւ այն որ թշնամանայ շանթեր կը տեղայ քու վրադ , քիչ մը ետքը ուրախութեամբ քաջաբերութեան ձեռք պիտի կարկառէ քեզի , 'ի հակիրճ բան՝ փտահ եղիր որ , եթէ այսօր սոսք հազար հոգի Մանդուկէիդ յարգը կը պատկեն , վաղն անշուշտ քսան հազար պիտի ըլլայ զանիս իրողաց թիւը . . . :

ԽՈՍՐՈՎ

Ի Լ ՈՆ

Տօգիծօր Պարոնիկ Մաթէոսեան հէքիմիք վէ Ճէրրահլըզ վէ լափութալը քսանութարընը տայիմա իճրա իճմէքտէ օլուպ , վէ Պէյ-օլլունտա վաղը օլան էվիլէքի մահէլինի լիէրըլէ , Սաղըզաղաճը ճատտէսինտ Գարանլըզ սօղագտա Անի մերօլու խանէյէ նազլ իթ միշ օլուղունտան , վէ չարչէմպիհ կիւնլէրի սաաթ Յոէն 8է գատար Ֆաղըրլարա խայրինա պագմագտա պուլունտուղունտան , հէրէք քեաֆէյի տօթլարընըն , վէ կէրէք ումումէն է հայինին մայիւմու օլմագիւղը , իրաննա իպթիտար օլունմուշ տուր :

ՍԱՀԻՊ ՂԱԶԷԹԱ
ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ
ԼԷՎԱՆՔ ՀԵՐԱԼՏԸՆ ԹԱՊԻԱՆԷՍԻՍԷԻ
ՊԵՏ-ՕԼԼԻՆԻՍԱ ՅՕԼԵԻ ԵՕԼՏԱ , ՅՕԹՕՐԱՅ ԱՅՏՈՒԼԱ
ՊԵՏԱԿԵՐԵՐ ԳԱՐԵՐՈՒՄԱ ՆԻՊԵՐՕ 467 :